

Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä kunnassa

Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä
lapset ja nuoret tiedontuottajina kunnassa -ohjeistus

Esa Iivonen, Kirsi Pollari

VALTIONEUVOSTON KANSLIAN JULKAISUJA 2022:4

vnk.fi

Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:4

Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä

Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi
sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina
kunnassa -ohjeistus

Ohjeistus kuntapäätäjille, nuorisovaltuustoille ja viranhaltijoille

Esa Iivonen, Kirsi Pollari

Valtioneuvoston kanslia, Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-378-4

ISSN pdf: 2490-1164

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä kunnassa

Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina kunnassa -ohjeistus

Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:4**Julkaisija** Valtioneuvoston kanslia**Tekijä/t** Esa Iivonen, Kirsi Pollari**Kieli** Suomi**Sivumäärä** 33

Tiivistelmä

Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä - Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina kunnassa -ohjeistus on tarkoitettu kuntien valtuutetuille, nuorisovaltuustoille ja muille luottamushenkilöille sekä viranhaltijoille. Ohjeistuksessa tuodaan esille keskeisiä asioita lapsivaikutusten arvioinnista, lapsibudjetoinnista, lapsista ja nuorista tiedontuottajina kunnan päätöksenteossa sekä koronakriisin kielteisten vaikutusten torjunnasta.

Ohjeistus on tuotettu osana Kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa. Lapsistrategialla on tarkoitus luoda lapsen oikeuksia kunnioittava, lapsi- ja perhemyönteinen Suomi. Lapsistrategian toimeenpano kunnassa edellyttää strategian nivomista kunnan päätöksenteon ja toiminnan rakenteisiin, kuten kuntastrategioihin, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmiin sekä opetus- ja varhaiskasvatussuunnitelmiin.

Lapsivaikutusten arvioinnissa selvitetään päätöksen tai toiminnan vaikutuksia lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Vaikutus on mikä tahansa tietyn päätöksen tai toiminnan seurauksena tapahtunut muutos. Lasten ja nuorten osallisuus ja kuuleminen ovat olennainen osa lapsivaikutusten arviointia. Lapsibudjetointi linkittyy osaksi lapsivaikutusten arviointia. Lapsibudjetointi tarkoittaa talousarvion tarkastelemista lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Asiasanat lapset, nuoret, lapsen oikeudet, lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi, osallisuus, kunta, lapsistrategia

ISBN PDF 978-952-383-378-4**ISSN PDF** 2490-1164**Julkaisun osoite** <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-378-4>

Bättre beslut i kommunen genom bedömning av konsekvenserna för barn

Statsrådets kanslis publikationer 2022:4

Utgivare Statsrådets kansli

Författare Esa Iivonen, Kirsi Pollari

Språk Finska

Sidantal

33

Referat

Anvisningen Bättre beslut genom bedömning av konsekvenserna för barn – Bedömning av konsekvenserna för barn, barnbudgetering samt barn och unga som informationsproducenter i kommunen är avsedd för kommunfullmäktige, ungdomsfullmäktige och övriga förtroendevalda och tjänsteinnehavare. I anvisningen tas upp centrala frågor som gäller bedömning av konsekvenserna för barn, barnbudgetering, barn och unga som informationsproducenter i beslutsfattandet i kommunen samt bekämpning av de negativa konsekvenserna av covid-19-krisen.

Anvisningen har utarbetats som ett led i att genomföra den nationella barnstrategin. Avsikten är att genom barnstrategin skapa ett barn- och familjevänligt Finland där barnets rättigheter respekteras. Att genomföra barnstrategin i kommunen förutsätter att strategin bakas in i kommunens besluts- och verksamhetsstrukturer, såsom kommunstrategier, välfärdsplaner för barn och unga samt läroplaner och planer för småbarnspedagogik.

Bedömningen av konsekvenserna för barn handlar om att utreda hur beslut eller verksamhet påverkar barns, ungas och barnfamiljers välbefinnande och tillgodoseendet av deras rättigheter. Som en konsekvens betraktas vilken förändring som helst som har skett till följd av ett visst beslut eller viss verksamhet. Att göra barn och unga delaktiga och höra dem är en väsentlig del av bedömningen av konsekvenserna för barn. Barnbudgetering är en del av bedömningen av konsekvenserna för barn. Barnbudgetering innebär att man ser på budgeten utifrån ett barnrättsperspektiv.

Nyckelord bedömning av konsekvenser för barn, barnbudgetering, kommun, barnstrategi, delaktighet, barn (åldersgrupper), unga, barnets rättigheter

ISBN PDF 978-952-383-378-4

ISSN PDF

2490-1164

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-378-4>

Better decisions in municipalities through child impact assessment

Publications of the Prime Minister's Office 2022:4

Publisher Prime Minister's Office

Author(s) Esa Iivonen, Kirsi Pollari

Language Finnish

Pages

33

Abstract

The guidelines entitled 'Better decisions through child impact assessment — Child impact assessment, child-oriented budgeting and children and young people as providers of information in municipalities' are intended for local councillors, youth council members and other elected representatives and local government officials in the municipalities. The guidelines highlight key issues relating to child impact assessment, child-oriented budgeting and children and young people as providers of information in the decision-making of municipalities and to the prevention of negative effects of the COVID-19 crisis.

The guidelines were prepared as part of the implementation of the National Child Strategy. The Child Strategy aims to create a child- and family-friendly Finland that respects the rights of the child. In order to implement the Child Strategy in the municipalities, the Strategy needs to be integrated into the municipalities' decision-making and operational structures, for example into municipal strategies, wellbeing plans for children and young people, curricula and early childhood education plans.

Child impact assessment is a tool for examining how decisions or measures affect the wellbeing of children, young people and families with children and the realisation of their rights. An impact can be any change that has taken place as a result of a certain decision or measure. Including children and young people and listening to their views form an essential part of child impact assessment. Child-oriented budgeting is linked with child impact assessment. Child-oriented budgeting means that public budgets are examined from the perspective of the rights of the child.

Keywords child impact assessment, child-oriented budgeting, municipality, Child Strategy, inclusion, children (age groups), young people, rights of the child

ISBN PDF 978-952-383-378-4

ISSN PDF

2490-1164

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-378-4>

Sisältö

	Esipuhe	7
1	Johdanto	8
2	Kuntien rooli lasten ja nuorten hyvinvoinnin rakentamisessa	9
3	Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa kuntia	11
4	Lapsivaikutusten arviointi	14
5	Lapsibudjetointi osana lapsivaikutusten arviointia	21
6	Lapset ja nuoret tiedontuottajina kunnan päätöksenteossa	24
7	Koronakriisin kielteisten vaikutusten torjunta kunnassa	30
8	Lapsivaikutusten ennakoarviointi pähkinäkuoressa	32
	Lähteet ja lisätietoa	33

ESIPUHE

Kuntien toiminnassa ja päätöksenteossa lasten ja nuorten asiat sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien turvaamisessa korostuvat sote-uudistuksen myötä. Lasten ja nuorten kannalta on hyvin tärkeää, että kunnissa tehdään jatkossa järjestelmällisesti lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia.

Lapsivaikutusten arviointi on päätösten ja toimenpiteiden yhteydessä tehtävää lapsiin kohdistuvien vaikutusten ennakoimista ja seuranta. Lapsibudjetointi tarkoittaa talousarvion tarkastelemista lapsenoikeusnäkökulmasta ja siinä on kyse sekä lapsiin kohdistuvien määrärahojen seurannasta eli lapsilähtöisestä budjettianalyysistä että talousarvio- päätösten lapsivaikutusten arvioinnista. Kansallisen lapsistrategian keskeisenä linjauksena on lisätä lapsivaikutusten arviointia sekä lapsibudjetointia Suomessa kaikilla hallinnon tasoilla.

Lapsivaikutusten arviointi lisää päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja moniarvoisuutta. Se myös lisää lasten oikeuksien toteutumista ja lapsen osallisuutta, sillä lasten ja nuorten kuuleminen on tärkeä osa lapsivaikutusten arviointia.

Kunnissa tulee tunnistaa lasten, nuorten ja perheiden tarpeet monipuolisesti ja toimia lapsi-, nuori- ja perhelähtöisellä tavalla. Tähän pääseminen edellyttää laadukasta lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia.

Kiitos Esa Iivoselle ja Kirsi Pollarille suuresta työstä, jonka he ovat tehneet tämän ohjeistuksen kirjoittamiseksi. Tästä julkaisusta on varmasti apua ja tukea teille kuntien luottamus- henkilöille ja viranhaltijoille tehdessänne tärkeää työtä lasten oikeuksien edistämiseksi kunnissa.

Johanna Laisaari, kansallisen lapsistrategian pääsihteeri

Helmikuussa 2022

1 Johdanto

Tämä ohjeistus on tarkoitettu kuntien valtuutetuille, nuorisovaltuustoille ja muille luottamushenkilöille sekä viranhaltijoille. Ohjeistuksessa tuodaan esille keskeisiä asioita lapsivaikutusten arvioinnista, lapsibudjetoinnista, lapsista ja nuorista tiedontuottajina kunnan päätöksenteossa sekä koronakriisin kielteisten vaikutusten torjunnasta. Ohjeistuksen loppuun on koottu linkkejä, joista löytyy lisää tietoa. Lopussa lapsivaikutusten arviointi on vielä kuvattu pähkinänkuoressa.

Ohjeistus on kirjoitettu murrosvaiheessa loppuvuodesta 2021. Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyy vuoden 2023 alussa kunnilta hyvinvointialueille. Kunnan vastuulle jäävät muun muassa varhaiskasvatus, koulutus, vapaa-ajan palvelut sekä tekninen toimi ja kaavoitus. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuuluu sekä kunnalle että hyvinvointialueelle. Koska ohjeistus on tarkoitus ottaa heti käyttöön, oppaassa tarkastellaan myös niitä palveluita, jotka siirtyvät vuoden 2023 alussa hyvinvointialueille.

Ohjeistus on tuotettu osana Kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa. Lapsistrategialla on tarkoitus luoda lapsen oikeuksia kunnioittava, lapsi- ja perhemyönteinen Suomi. Lisäksi lapsistrategialla turvataan lapsia koskevien perus- ja ihmisoikeusveloitteiden tavoitteellinen ja johdonmukainen toteuttaminen erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti.

Lapsistrategia valmisteltiin vuoden 2020 aikana parlamentaarisessa komiteassa. Strategiaa täydentää hallituskausittain laadittava toimeenpanosuunnitelma. Lapsistrategian toimeenpano edellyttää strategian nivomista olemassa oleviin päätöksenteon ja toiminnan rakenteisiin, kuten kuntastrategioihin, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmiin sekä kunnan opetus- ja varhaiskasvatussuunnitelmiin.

2 Kuntien rooli lasten ja nuorten hyvinvoinnin rakentamisessa

Kunnan tehtävänä on edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa sekä järjestää asukkailleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestävällä tavalla (kuntalain 1.2 §). Kunta hoitaa itsehallinnon nojalla itselleen ottamansa tehtävät ja järjestää sille laissa erikseen säädetyt tehtävät (kuntalain 7.1 §). Suurin osa kunnan toiminnasta on lakisääteisten tehtävien järjestämistä. Näitä ovat esimerkiksi varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen, sosiaali- ja terveystalveluiden (vuoden 2022 loppuun asti), hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen, nuorisotyön, liikuntapalveluiden, kirjasto- ja kulttuuripalveluiden ja kaavoituksen toteuttaminen.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen on koko yhteiskunnan kannalta välttämättömyyttä, koska hyvinvoinnin perusta rakentuu lapsuudessa ja nuoruudessa. Lapsuuden ja nuoruuden olosuhteet luovat pohjan koko elämän hyvinvoinnille ja toimintakyvylle. Lapsen oikeuksien loukkauksilla voi olla lapselle hyvin kauaskantoisia, elämänpituisia seurauksia, joiden vaikutukset saattavat ulottua yli sukupolvien. Kunta ja sen palvelut ovat lapsille ja nuorille erityisen tärkeitä. Perheen ohella lasten ja nuorten tärkeimmät kasvu- ja kehitysympäristöt – varhaiskasvatus, koulu ja vapaa-ajan palvelut – ovat kunnan vastuulla.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämismvastuu hyvinvointialueille¹

Vuoden 2023 alussa sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämismvastuu siirtyy kunnilta hyvinvointialueille. Hyvinvointialueet perustuvat maakuntajaolle lukuun ottamatta Uudenmaan maakuntaa, jonka alueella on neljä hyvinvointialuetta. Helsingin kaupunki järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen palvelut itse. Uudenmaan hyvinvointialueilla ja Helsingissä HUS-yhtymä järjestää osan erityispalveluista. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuuluu vuoden 2023 alusta lähtien sekä kunnan että hyvinvointialueen tehtäviin.

- Laki hyvinvointialueesta (611/2021)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)
- Laki pelastustoimen järjestämisestä (613/2021)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla (615/2021)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuoltoja ja pelastustoimeja koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaantulusta (616/2021)

¹ Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistuksen keskeiset lait.
<https://soteuudistus.fi/lainsaadanto>

3 Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa kuntia

Lasten oikeudet eivät toteudu itsestään. Niitä pitää toteuttaa joka päivä kaikissa lasten kasvu- ympäristöissä ja palveluissa sekä lapsiin vaikuttavassa päätöksenteossa.

Yleissopimus lapsen oikeuksista (lapsen oikeuksien sopimus) hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Sopimus tuli Suomessa voimaan vuonna 1991. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Yleissopimus on mullistanut aiempaa näkemystä lapsen oikeuksista, sillä sopimus tunnustaa lasten olevan ihmisoikeuksien haltijoita ja toimijoita eikä vain toiminnan kohteita.

Lapsen oikeuksien sopimus on laaja ja kattava ihmisoikeussopimus. Lapsen oikeuksien sopimuksessa ovat mukana niin kansalaisoikeudet ja poliittiset oikeudet kuin taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet.

Sopimuksen 42 artikla velvoittaa ryhtymään aktiivisiin toimiin saattaakseen sopimuksen laajalti tunnetuksi sekä aikuisten että lasten keskuudessa. Sopimusta koskevaa koulutusta tulee järjestää kaikille viranomaistahoille, ammattilaisille ja muille toimijoille, jotka työskentelevät lasten ja lapsiin liittyvien asioiden parissa sekä lapsille itselleen ja heidän vanhemmilleen.

Lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea, jolle sopimusvaltiot toimittavat määräaikaisraporttinsa sopimuksen oikeuksien toimeenpanosta. Komitea antaa myös eri sopimuskohtia tulkitsevia yleiskommentteja, joiden tehtävänä on auttaa sopimusvelvoitteiden toteuttamisessa. Yleiskommentit muodostavat lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisen tulkinta-aineiston ja niiden merkitys on olennainen, jotta sopimuksen sisältöä voidaan ymmärtää.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on laaja-alainen ihmisoikeussopimus, joka on ollut vuodesta 1991 lähtien Suomessa lakina voimassa. Sopimuksella turvataan kaikkien lasten (alle 18-vuotiaat) hyvinvointia ja kehitystä. Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa kaikkia julkisen vallan toimijoita, kuten valtiota, kuntia, kuntayhtymiä ja hyvinvointialueita. Julkisella vallalla on velvoite turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (perustuslain 22 §).

Lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteet

Vuoden 2023 alussa sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämistä vastuu YK:n lapsen oikeuksien komitea on määrittellyt neljä lapsen oikeuksien sopimuksen kohtaa yleisperiaatteiksi, jotka tulee ottaa huomioon kaikkien sopimuskohtien tulkinnassa:

- Syrjimättömyys (2 artikla)
- Lapsen edun ensisijaisuus (3.1 artikla)
- Lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla)
- Lapsen oikeus tulla kuulluksi ja hänen näkemystensä kunnioittaminen (12 artikla)

Lapsen edun ensisijaisuus

Lapsia koskevissa päätöksissä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen edun ensisijaisuuden periaate velvoittaa myös kunnan päätöksentekoa ja toimintaa. Lapsen edun sisällön lähtökohtana ovat lapsen oikeudet ja niiden mahdollisimman täysimääräinen toteuttaminen.

Lapsen oikeuksien sopimus ei anna yksiselitteisiä ratkaisuja tai konkreettisia määrittelyjä lapsen edun sisältöön, vaan sen arviointi on tilannekohtaista. Keskeistä on, että päätöksentekijä kykenee osoittamaan suorittaneensa arviointia ja harkintaa siitä, kuinka hänen tekemänsä ratkaisu parhaiten toteuttaa lasten etuja. Lapsen etu saa sisältönsä lasten oikeuksista ja tarpeista. Esimerkiksi leikki-ikäisten ja teini-ikäisten tarpeet ovat erilaisia. Lapsi voi myös tarvita muita lapsia enemmän tukea hyvinvointinsa ja kehityksensä turvaamiseksi.

Lapsilla on aikuisia vähemmän mahdollisuuksia saada etunsa otetuksi huomioon. Jos lasten etua ei korosteta, se jätetään helposti huomioimatta. Lasten etujen arviointiin tarvitaan tietoa eri tahoilta. Tietoa tulee kerätä myös lapsilta ja nuorilta itseltään.

Lapsen oikeus syrjimättömyyteen

Lapsen oikeudet tulee taata kaikille lapsille. Lasta ei saa syrjiä hänen tai hänen vanhempiensa ominaisuuksien perusteella. Syrjinnän kieltö ei ole vain passiivinen velvollisuus, joka kieltää kaikenlaisen syrjinnän, vaan se edellyttää aktiivisia toimenpiteitä eriarvoisuuden korjaamiseksi. Vaikutusten arvioinnissa on tuotava esiin, miten heikommassa asemassa olevien lasten ja nuorten asemaa voitaisiin parantaa.

Lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen

Lapsen oikeuksien sopimuksessa kehittymisen käsite on laaja. Sillä tarkoitetaan niin fyysistä, henkistä kuin sosiaalista kehitystä. Kehittymisellä ei tarkoiteta pelkästään lapsen kehityksen varmistamista kohti aikuisuutta vaan myös parhaiden mahdollisten olosuhteiden järjestämistä lapsen nykyistä elämää varten. On tärkeä tunnistaa lasten ja nuorten kasvu- ja kehitysvaiheiden tarpeet ja huomioida ne päätöksenteossa. Tarpeet on tunnistettava sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

Lapsen oikeus tulla kuulluksi

Lapsen on saatava vapaasti ilmaista näkemyksensä. Näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen oikeuksien komitea korostaa lapsen edun ja lapsen kuulemisen yhteyttä. Lapsia tulee kuulla lasten etujen arvioinnissa. Lapsivaikutusten arvioinnissa ja lapsibudjetoinnissa tulee hyödyntää lapsilta ja nuorilta itseltään kerättyä tietoa. Lapsia ja nuoria on kuultava siten, että se on heille mielekästä. Kuuleminen ei saa olla näennäistä, vaan aito tiedonhankinnan väline. Lapsia ja nuoria on kuultava yhdenvertaisesti. Usein varsinkin haavoittuvassa asemassa olevien ja syrjinnälle alttiiden lasten ja nuorten osallistumisoikeudet eivät toteudu riittäväällä tavalla. Tiedonkeruuta lapsilta ja nuorilta tulee kehittää monitoimijaisena yhteistyönä.

4 Lapsivaikutusten arviointi

Lapsivaikutusten arvioinnissa selvitetään päätöksen tai toiminnan vaikutuksia lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Vaikutus on mikä tahansa tietyn päätöksen tai toiminnan seurauksena tapahtunut muutos. Lapsivaikutusten arviointi on osa ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia ja se voidaan toteuttaa muun vaikutusten arvioinnin yhteydessä. Lapsivaikutusten arviointi on väline lasten etujen selvittämiseen tehtäessä lapsiryhmää (esimerkiksi tietyn päiväkodin tai koulun lapset) tai yleisesti lapsia (esimerkiksi kunnan kaikki lapset) koskevaa päätöstä.

Lapsivaikutusten arvioinnin erityisenä perustana on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3.1 artiklassa edellytetty lapsen edun ensisijaisuuden periaate. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsivaikutusten arvioinnin vähimmäisvaatimuksena on käyttää lapsen oikeuksien sopimusta lähtökohtana ja varmistaa erityisesti, että arvioinnit perustuvat sopimuksen yleisperiaatteisiin.

Lasten ja nuorten osallisuus ja kuuleminen on olennainen osa lapsivaikutusten arviointia. Tätä käsitellään jaksossa ”Lapset ja nuoret tiedontuottajina kunnan päätöksenteossa”.

Kunnassa lapsivaikutusten arviointi on osa kuntalaisvaikutusten arviointia. Kuntalaisvaikutusten lisäksi muita arvioitavia kokonaisuuksia ovat esimerkiksi taloudelliset vaikutukset, henkilöstövaikutukset, ympäristövaikutukset ja yritysvaikutukset. ja ympäristövaikutukset. Lapsivaikutusten seuranta-arviointi (jälkiarviointi) on tehdyn päätöksen toteutuneiden vaikutusten arviointia. Seuranta-arviointia on myös toiminnan kehittämiseksi tehtävä arviointi (esimerkiksi varhaiskasvatuksen tai koulutuksen arviointi).

On tärkeää, että lapsivaikutusten arviointi on järjestelmällinen osa kunnan päätösten valmistelua, päätösten toimeenpanon seuranta ja toiminnan kehittämistä. Arviointi tarvitsee tuekseen rakenteet. Viranhaltijat ja päättäjät tarvitsevat koulutusta ja tukea lapsivaikutusten arviointiin.

Ennakkoarvioinnissa valmisteilla olevan päätöksen vaikutuksia arvioidaan ennen päätöksen tekemistä. Ennakkoarviointi on tärkeä osa hyvää hallintoa ja päätöksentekoa. Asian riittävästä selvittämisestä on huolehdittava ennen päätöksentekoa. Vaikutusten arviointi tuo tietoa päätöksenteon taustaksi ja perustaksi.

Seuranta-arvioinnissa selvitetään, minkälaisia vaikutuksia tehdyllä päätöksellä tai toiminnalla on ollut. Toteutuneet vaikutukset voivat olla hyvinkin erilaisia ennakoituihin vaikutuksiin nähden. Seuranta-arviointi voidaan jakaa jo tehdyn päätöksen arviointiin (esim. perusopetuksen kouluverkkoa koskeva päätös) tai toiminnan arviointiin (esim. perusopetuslain 21 §:ssä edellytetty koulutuksen arviointi).

Prosessiarvioinnissa vaikutuksia arvioidaan päätöksen toimeenpanon yhteydessä. Laaja-alaisissa päätöksissä, joiden toimeenpano vie kauan ja joita on mahdollista korjata toimeenpanon aikana, kannattaa tehdä prosessiarviointia. Esimerkkinä tällaisesta uudistuksesta on sote-uudistus ja sen vaikutukset kuntaan.

Eri vaiheissa tehdyt arvioinnit täydentävät toisiaan ja niissä syntyvä tieto on hyödynnettävissä seuraavaa arviointia tehtäessä. Vaikutusten ennakoarviointi on tehtävä riittävän varhaisessa vaiheessa, jotta arvioinnin tulokset voidaan ottaa huomioon jatkovalmistelussa ja päätöksenteossa. Jos arviointi tehdään vasta silloin, kun päätösesitys on valmis, ei arvioinnissa saatavaa tietoa voida hyödyntää valmistelussa ja päätöksenteossa.

Vaikka lapsivaikutusten arviointi kohdistuu lähtökohtaisesti alaikäisiin, niin silti monissa tapauksissa arviointi on syytä ulottaa myös 18 vuotta täyttäneisiin nuoriin aikuisiin ja sisällyttää lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaihe arvioinnin piiriin. Esimerkiksi arvioitaessa lukio- tai ammatillista koulutusta, on luonnollisesti syytä tarkastella vaikutuksia myös 18 vuotta täyttäneisiin opiskelijoihin. Lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaihe on ihmisen kehityksen kannalta erityisen herkkä, huokoinen ja kriittinen elämänvaihe, ja monet nuorten hyvinvointia tukevat toimet on tarpeen ulottaa myös varhaisaikuisuuteen. Lapset ja nuoret eivät muodosta yhdenmukaista ryhmää, joten arvioinnissa on huomioitava läpileikkaavana periaatteena erilaiset lapsi- ja nuorisoryhmät ja heidän tilanteensa.

Oikeus- ja hyvinvointiperustaisuus

Lapsivaikutusten arvioinnissa on sekä oikeus- että hyvinvointiperustainen näkökulma. Arvioinnin vahva oikeusperusta tulee lapsen edun selvittämiselvoitteesta. Samalla arviointi on myös hyvinvointiperustaista, jossa tarkastelun kohteena ovat vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin, kehitykseen ja kasvuympäristöön. Oikeus- ja hyvinvointiperustainen tarkastelu limittyy toisiinsa, koska oikeuksilla turvataan hyvinvoinnin toteutumista.

Lapsivaikutusten arviointi edellyttää riittävää tietopohjaa

Vaikutusten arviointi on prosessi, jossa kootaan olemassa oleva tieto ja sitä täydennetään tarvittavilta osin prosessin aikana. Riittävä ennakoarviointi ja sen johtopäätösten huomioon ottaminen tukevat päätöksen tavoitteiden toteutumista ja vaikuttavuutta. Jälkiarvioinnilla voidaan todentaa ennakoarviointiin perustuneiden ratkaisujen vaikutusten oikeansuuntaisuus ja riittävyys. Jälkiarviointi mahdollistaa myös tarvittavien korjausten tekemisen.

Lapsivaikutusten arvioinnin – kuten vaikutusten arvioinnin yleisestikin – tarkoituksena on tuoda lisää tietoa päätöksenteon ja toiminnan kehittämisen perustaksi. Vaikutusten arviointi ei ole itsetarkoitus, vaan keino saada tarvittavaa tietoa päätöksentekoa tai toiminnan kehittämistä varten. On tärkeää, että arvioinnissa tuodaan esille avoimesti myönteisten vaikutusten lisäksi myös mahdolliset kielteiset vaikutukset. Arviointi edellyttää perusteellista tarkastelua siitä, miten myönteisiä vaikutuksia voidaan vahvistaa ja kielteisiä poistaa tai ainakin lieventää. Välittömien vaikutusten lisäksi on tunnistettava välilliset vaikutukset. Arviointi auttaa tuomaan esiin tarkoitettujen vaikutusten lisäksi myös ei-tarkoitettuja ja ei-toivottuja vaikutuksia, jotka jäisivät ilman arviointia huomaamatta. Arvioinnin johtopäätökset ja suositukset on tärkeä ottaa huomioon päätöksenteossa ja toiminnan kehittämisessä.

Lapsivaikutusten arvioinnissa esitettäviä kysymyksiä

Arviointikysymykset vaihtelevat arviointikohteen mukaan. Arvioitaessa varhaiskasvatusta koskevaa esitystä kysymykset ovat luonnollisesti erilaisia kuin arvioitaessa kaavamuutoksen lapsivaikutuksia. On kuitenkin *peruskysymyksiä*, jotka on syytä esittää käytännössä kaikessa lapsivaikutusten arvioinnissa. Tällaisia ovat:

- Mitä ovat vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen lyhyellä ja pitkällä aikavälillä?
- Minkälaisia vaikutukset ovat eri lapsi- ja nuorisoryhmiin? Miten erityisesti heikommassa asemassa olevien lasten ja nuorten asemaa voitaisiin parantaa?
- Miten lapsia ja nuoria kuullaan ja mitkä ovat heidän näkemyksensä asiassa?
- Miten myönteisiä vaikutuksia voitaisiin vahvistaa ja kielteisiä vaikutuksia poistaa tai ainakin lieventää?

Kansallisessa lapsistrategiassa on kuvattu lapsen oikeuksiin liittyviä teema-alueita, jotka on määritelty ihmisoikeuksien valvontaelinten Suomelle antamien suositusten perusteella. Teema-alueet auttavat jäsentämään ja hahmottamaan perus- ja ihmisoikeusvelvoitteita, jotka on otettava huomioon myös kunnan päätöksenteossa ja sitä tukevassa lapsivaikutusten arvioinnissa.

- Lasten läheis- ja vertaissuhteiden tukeminen
- Lasten kuulemisen, osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien edistäminen
- Lapsen edun ensisijaisuuden aktiivinen soveltaminen ja lapsivaikutusten arviointi
- Lapsiperheiden riittävän elintason ja sosiaaliturvan varmistaminen sekä työn ja perheen yhteensovittaminen

- Lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaavan varhaiskasvatuksen ja koulutuksen järjestäminen
- Lasten harrastusten ja muun vapaa-ajan toiminnan toteuttaminen
- Lasten ja perheiden tarpeita vastaavien sosiaali- ja terveyspalveluiden toteuttaminen
- Lasten suojeleminen kaikenlaiselta väkivallalta
- Syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunta lasten ja lapsiryhmien kannalta
- Haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen
- Lapsiasioiden koordinaatio, tietojen kokoaminen ja lapsen oikeuksia koskeva koulutus

Nämä teema-alueet eivät ole irrallisia, vaan liittyvät toisiinsa. Ne eivät ole myöskään luettelossa merkittävyyssjärjestyksessä. Oikeudet muodostavat kokonaisuuden ja ovat yhteydessä toisiinsa. Niiden toteutuminen on toisistaan riippuvaista.

Yksittäiseen asiaan liittyvässä lapsivaikutusten arvioinnissa kaikki teema-alueet eivät luonnollisesti tule esille. Teemojen painoarvo vaihtelee valmisteltavan asian mukaan. Tarkoituksena ei ole, että lapsivaikutusten arvioinnissa tehtäisiin taulukkoa, jossa rastitetaan ”vaikutuksia on / vaikutuksia ei ole” -vaihtoehdoista. Tällaisella esitystavalla on harvoin lisäarvoa. Tarkoituksenmukaista on, että valmistelija arvioi laaja-alaisesti teema-alueita ja kirjoittaa perustellut näkemykset arvioituista vaikutuksista. Vaikutukset on hyvä esittää suorasanaisesti. On tärkeä tuoda esille avoimesti sekä myönteiset että kielteiset vaikutukset.

Esimerkki: Varhaiskasvatukseen ja koulutukseen liittyviä lapsivaikutusten arvioinnin kysymyksiä

- Mitä vaikutuksia (valmisteilla oleva / tehty) ratkaisulla (ratkaisuvaihtoehdolla) on varhaiskasvatukseen tai koulutukseen osallistumiseen?
- Mitä vaikutuksia ratkaisulla on varhaiskasvatuksen tai koulutuksen saavutettavuuteen (mm. matkat, oppimisympäristön esteettömyys ja sopivuus, oppimateriaalien saavutettavuus, miten on huomioitu eri lapsiryhmät)?
- Tukeeko ratkaisu yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua ja olla mukana varhaiskasvatuksessa tai koulutuksessa (toteutuuko inkluusioperiaate)?
- Tukeeko ratkaisu ihmisoikeussopimuksissa asetettuja velvoitteita lapsen kasvatukselle ja koulutukselle (mm. LOS 29 artikla lapsen koulutuksen tavoitteista ja 31 artikla lapsen oikeudesta lepoon ja vapaa-aikaan, leikkimiseen ja virkistystoimintaan)?

- Mitä vaikutuksia ratkaisulla on varhaiskasvatuksen tai koulutuksen laatuun (esim. ryhmäkoot, henkilöstön koulutus ja määrä sekä pysyvyys jne. Miten laatutekijät on määritelty ja miten mahdolliset laatukriteerit/-suositukset on otettu huomioon)?
- Mitä vaikutuksia ratkaisulla on varhaiskasvatusympäristön tai opiskeluympäristön turvallisuuteen ja terveellisyyteen?
- Mitä vaikutuksia ratkaisulla on lasten ja nuorten mahdollisuuden suoriutua koulutehtävistä (mm. sopivat ja riittävät opiskeluvälineet, tarvittavat apuvälineet ja tulkkauspalvelut)?
- Mitä vaikutuksia ratkaisulla on lapsen tarvitsemaan pedagogiseen ja muuhun tukeen varhaiskasvatuksessa tai koulutuksessa?
- Mitä vaikutuksia ratkaisulla on koulumatkojen kestoon ja turvallisuuteen?
- Mitä vaikutuksia ratkaisulla on lapsen ja nuoren koulupolun jatkuvuuteen tai koulupudokkuuteen?
- Mitä vaikutuksia ratkaisulla on lapsen mahdollisuuksiin saada tukea opiskeluhollosta ja sosiaali- ja terveystalvuluista?

Eri vaikutusten merkittävyyden arviointi

Vaikutusten arvioinnissa esiin nousevat vaikutukset eivät ole merkittävyydeltään samanarvoisia. Vaikutusten arvioinnissa onkin punnittava kunkin vaikutuksen merkittävyyttä.

Vaikutusten merkittävyyden pohdinnassa auttavat muun muassa seuraavat kysymykset:

- Vaikuttaako esitys jollain tavoin lapsiin ja nuoriin? Suurella osalla kunnan päätöksistä on ainakin välillisiä vaikutuksia lapsiin.
- Mikä on vaikutuksen vakavuus ja laajuus?
- Ovatko vaikutukset lapsiin ja nuoriin välittömiä vai välillisiä?
- Mikä on vaikutuksen kohteena oleva lasten ja nuorten määrä?
- Mitkä ovat myönteisten vaikutusten vahvistamismahdollisuudet?
- Mitkä ovat kielteisten vaikutuksen poistamis- tai lieventämismahdollisuudet?
- Mitkä ovat vaikutukset eri lapsi- ja nuorisoryhmiin ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin ja nuoriin? (esimerkiksi vammaiset lapset ja pitkäaikaisairaavat lapset, köyhissä perheissä elävät lapset, kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset, pakolaislapset)

- Ilmenevätkö vaikutukset välittömästi päätöksen myötä vai myöhemmässä vaiheessa?
- Mikä on vaikutuksen kesto? Ovatko vaikutukset lyhyt- vai pitkäaikaisia, kertaluonteisia vai toistuvia, tilapäisiä vai pysyviä?
- Kuinka todennäköistä on, että arvioidut vaikutukset myös toteutuvat?
- Mitkä ovat päätöksen vaikutusten kohteena olevien lasten ja nuorten omat käsitykset asiasta?
- Onko vaikutus osa laajempaa vaikutusketjua ja siksi tärkeä?
- Mitkä ovat vaikutusten keskinäiset suhteet ja niiden yhteisvaikutus sekä mahdolliset kumuloituvat vaikutukset? Onko päätös osa laajempaa muutosta, jossa yksittäinen päätös ei yksinään aiheuta merkittävää vaikutusta, mutta muutos on yhteisvaikutuksiltaan merkittävä?

Esimerkkejä kunnan velvoitteista liittyen lapsivaikutusten arviointiin

- Lapsen oikeuksien sopimus (3.1 artikla, lapsen edun ensisijaisuus)
- Terveydenhuoltolaki (11 § terveys- ja hyvinvointivaikutusten ennakoarviointi ja 12 § terveys- ja hyvinvointivaikutusten seuranta-arviointi)
- Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki (6.2 § hyvinvointi- ja terveysvaikutusten ennakoarviointi ja 6.3 § hyvinvointi- ja terveysvaikutusten seuranta-arviointi)
- Varhaiskasvatuslaki (4 § lapsen edun ensisijaisuus ja 24 § varhaiskasvatuksen arviointi)
- Perusopetuslaki (21 § koulutuksen arviointi)
- Lukiolaki (56 § koulutuksen arviointi)
- Laki ammatillisesta koulutuksesta (126 § koulutuksen arviointi)
- Maankäyttö- ja rakennuslaki (9 § vaikutusten selvittäminen kaavaa laadittaessa)
- Hallintolaki (31 § viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä)

Esimerkkejä lapsivaikutusten arvioinneista

Palveluverkkoselvitys ja lapsivaikutusten arviointi - Case Huittinen

<https://thl.fi/documents/605877/3817914/Eija+Mattila.pdf/ac46ef4a-bf29-49f1-8cea-e8933cf97fa1>

Lapsivaikutusten arviointi. Soiten Lasten ja nuorten päivystys

https://www.soite.fi/media/Lasten_paivystyksen_LAVA_Soite.pdf/format-pdf

Lapsivaikutusten arviointia edistäviä tekijöitä

- Lapsia ja nuoria sekä heidän näkökulmiaan arvostetaan ja ne huomioidaan kunnassa
- Lapsivaikutusten arviointi on systemaattinen osa kunnan toimintaa, eikä vain pistemäistä ja satunnaista
- Arviointiin on riittävästi aikaa ja riittävät henkilöstöresurssit
- Riittävä tietopohja valmisteltavasta asiasta saatavilla / Yhteinen tietovaranto ja ajankohtaisen tiedon välittäminen kunnan sisällä
- Lapsivaikutusten arviointia koskevat ohjeistukset ja niiden hyödyntäminen / Koulutus lapsivaikutusten arviointiin / Tukihenkilö lapsivaikutusten arviointiin
- Lapsivaikutusten arvioinnin kehittäminen hallintokunnat ylittäen koko kunnan tasolla
- Kunnan toimintakulttuuri tukee lapsivaikutusten arviointien tekemistä. Riittävä tietoisuus ja ymmärrys lapsivaikutusten arvioinnista ja sen merkityksestä.
- Tuki lapsivaikutusten arviointiin kunnan luottamushenkilö- ja viranhaltijajohdolta
- Lasten ja nuorten kuuleminen asian valmistelun yhteydessä / Osallisuutta korostava prosessi / Osaaminen lasten ja nuorten kuulemisesta
- Sidosryhmien, kuten järjestöjen, kanssa tehtävä yhteistyö / Tieto valmisteltavan asian kannalta keskeisistä sidosryhmistä
- Lapsivaikutusten arviointia tehdään koko valmistelun ajan, ei vain pistemaisesti alussa tai lopussa
- Tuodaan avoimesti esille paitsi myönteiset ja neutraalit vaikutukset myös mahdolliset kielteiset vaikutukset
- Ennakoarvioinnin lisäksi tehdään myös seuranta-arviointia

5 Lapsibudjetointi osana lapsivaikutusten arviointia

Lapsibudjetointi linkittyy osaksi lapsivaikutusten arviointia. Lapsibudjetointi tarkoittaa talousarvion tarkastelemista lapsen oikeuksien näkökulmasta. Siinä on kyse sekä lapsiin kohdistuvien määrärahojen seurannasta eli lapsilähtöisestä budjettianalyysistä että talousarviopäätösten lapsivaikutusten arvioinnista. YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut lapsibudjetoinnin käyttöönoton tärkeyttä kuntatasolla.

Lapsibudjetointi mahdollistaa seurantatiedon keräämisen lapsiin ja nuoriin kohdistuvista määrärahoista. Lapsibudjetointi tuottaa päätöksenteon tueksi tietoa, jonka avulla lapsiin ja nuoriin kohdistuvat määrärahat voidaan pidemmällä tähtäimellä kohdentaa sekä oikeudenmukaisesti että vaikuttavasti. Lapsibudjetointi pyrkii vastaamaan siihen, minkälaisia lapsivaikutuksia lapsiin ja nuoriin kohdennetuilla määrärahoilla on tarkoitus saada aikaan (talousarvion vaikutusten ennakoarviointi) tai on jo aikaansaatu (talousarvion vaikutusten seuranta-arviointi).

YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomen osalta esittänyt huolensa siitä, että kunnat saattavat käyttää liian vähän resursseja lapsille ja nuorille tarkoitettujen palvelujen järjestämiseen. Komitea edellyttää lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen tehokasta seuranta- ja varaamaan lasten palveluille riittävät voimavarat. Tämä edellyttää lapsibudjetoinnin käyttöön ottamista myös kunnissa.

Lapsibudjetoinnissa tarvitaan talousarvio-osaamisen lisäksi tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilasta ja haasteista sekä lasten ja nuorten oikeuksista ja niiden toteutumisesta. Monitoimijaisella yhteistyöllä on mahdollista saada lapsibudjetointi säännönmukaiseksi osaksi talousarvioprosesseja.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti lapsibudjetoinnista

YK:n lapsen oikeuksien komitea on antanut vuonna 2016 yleiskommentin (nro 19) julkisesta budjetoinnista lasten oikeuksien toteuttamiseksi. Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti tarjoaa ohjeita niin talousarvion valmisteluun, hyväksymiseen, toimeenpanoon kuin seurantaankin.²

Lapsibudjetoinnin keskeiset periaatteet (Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 19)

- **Lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteet**
 - Syrjimättömyys
 - Lapsen edun ensisijaisuus
 - Lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen
 - Lapsen oikeus tulla kuulluksi ja hänen näkemystensä kunnioittaminen
- **Lasten oikeuksiin liittyvän julkisen budjetoinnin periaatteet**
 - *Vaikuttavuus.* Talousarvion suunnittelu, hyväksyminen, toimeenpano ja seuranta on toteutettava lapsen oikeuksia edistävällä tavalla. On pohdittava muun muassa sitä, miten talousarvio vaikuttaa eri lapsi- ja nuorisoryhmiin. Erityishuomiota on kiinnitettävä haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin ja nuoriin.
 - *Tehokkuus.* Kustannustehokkuudesta huolehdittaessa samalla varmistetaan lapsen oikeuksien suojeleminen ja turvaaminen.
 - *Oikeudenmukaisuus.* Julkisten varojen käyttö ei saa johtaa tilanteeseen, jossa joitain lapsia tai lapsiryhmiä syrjitään. Oikeudenmukainen varojen käyttö ei tarkoita saman rahamäärän käyttämistä jokaiseen lapseen ja nuoreen, vaan kyse on sellaisten menopäätösten tekemisestä, jotka edistävät yhdenvertaisuutta ja vähentävät eriarvoisuutta.
 - *Läpinäkyvyys.* Julkisten varojen hoidon tulee olla avointa.

² https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37289135/CRC_C_GC_19_julkaisu.pdf/6afc535f-566b-3b7f-9deb-6c74ae60ffe0/CRC_C_GC_19_julkaisu.pdf?t=1488440991000

- *Kestävyys.* Nykyisten ja tulevien lapsisukupolvien edut on huomioitava. On pyrittävä välttämään lasten oikeuksien nykyisen toteutumistason heikentämistä.

Lapsibudjetointiin liittyvät samat peruskysymykset, kuin lapsivaikutusten arviointiin (ks. edellä kappale ”Lapsivaikutusten arvioinnissa esitettäviä kysymyksiä”).

Lapsibudjetoinnin kehittäminen on ajankohtaista. Sosiaali- ja terveystalouden uudistus muuttaa kuntien palvelurakenteita ja järjestämisvastuita. Kunnat ja tulevat hyvinvointialueet ovat keskeisiä toimijoita lapsibudjetoinnin toimeenpanon ja kehittämisen kannalta. Valtioneuvoston kanslian asettama lapsibudjetointityöryhmä korosti, että kunnilla ja hyvinvointialueilla on hyvä mahdollisuus toteuttaa lapsibudjetointia kokonaisvaltaisesti ja kaikissa budjettiprosessin vaiheissa lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti. Lapsibudjetointityössä on järkevää hyödyntää mahdollisuuksien mukaan olemassa olevia toteutusmalleja. Työryhmä katsoi myös, että verkostomainen työskentely ja yhteistyörakenteiden luominen ja hyödyntäminen ovat keskeisessä roolissa kuntien ja hyvinvointialueiden lapsibudjetoinnin kehitystyössä.

Esimerkkejä lapsibudjetoinnista

Tiedätkö mikä maksaa? Lapsibudjetointi apuna vaikuttavuuteen, Pohjois-Pohjanmaa https://stm.fi/documents/1271139/12191293/LAPEakatemia_starttitilaisuus_Suvi+Helanen.pdf/82ea2243-381a-ab1e-fdb4-624c9f3d4d8b/LAPEakatemia_starttitilaisuus_Suvi+Helanen.pdf

Lapsibudjetointia käytännössä, Heinolan kaupunki <https://avoinhallinto.fi/lapsen-oikeuksien-ajankohtaispaivan-2019-esitysmateriaalit/>

6 Lapset ja nuoret tiedontuottajina kunnan päätöksenteossa

Lapset ja nuoret ovat tärkeitä tiedontuottajia kunnan päätöksenteolle. Lapsilla ja nuorilla on paljon sellaista kunnan päätöksenteon ja toiminnan kannalta tärkeää tietoa, jota ei saada päätöksenteon ja toiminnan kehittämisen tueksi muutoin kuin kysymällä suoraan lapsilta ja nuorilta. Esimerkiksi lasten ja nuorten kokemukset varhaiskasvatuksesta, koulusta, vapaa-ajan palveluista ja liikenne- ja palveluista ovat tärkeitä kunnan päätöksenteossa ja toiminnan kehittämisessä.

Lasten ja nuorten osallistuminen ja vaikuttaminen ei ole vain yhteiskunnallinen vaan myös oikeudellinen kysymys. Osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet perustuvat perus- ja ihmisoikeuksiin ja kansallisella lainsäädännöllä pyritään varmistamaan, että osallisuus toteutuisi lasten ja nuorten arjessa.

Lasten ja nuorten näkemysten selvittäminen ja niiden huomioon ottaminen – lasten osallistuminen – on osa lapsivaikutusten arviointia (mukaan lukien lapsibudjetointi). Kuuleminen auttaa muodostamaan riittävää tietopohjaa, minkä lisäksi se toteuttaa lasten ja nuorten oikeutta tulla kuulluksi ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

Lapset ja nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä, ja siksi on tärkeää varmistaa, että kaikille lapsille ja nuorille tarjotaan mahdollisuus esittää näkemyksensä ilman minkäänlaista syrjintää. Esimerkiksi lapset, jotka vammansa vuoksi kommunikoiivat muutoin kuin puheella, saattavat tarvita enemmän tukea näkemystensä ilmaisemiseen. Lapsella on oikeus saada iän ja kehitystason mukaista ohjausta ja neuvontaa, joka auttaa häntä tuomaan esiin ajatuksensa. Aikuisten tehtävänä on kannustaa lasta ja nuorta näkemystensä ilmaisemiseen.

Osallistuminen on prosessi, johon kuuluu lasten ja aikuisten välistä, vastavuoroiseen kunnioitukseen perustuvaa tiedon jakamista ja vuoropuhelua. Näissä prosesseissa lapset ja nuoret voivat oppia, miten heidän näkemyksensä ja aikuisten näkemykset otetaan huomioon ja miten ne vaikuttavat lopputulokseen.

Kunnan päätöksenteossa on löydettävä tapoja kuulla eri ryhmiin kuuluvia lapsia ja nuoria. Tämän toteuttamisessa voidaan tehdä yhteistyötä esimerkiksi lasten parlamenttien, nuorisovaltuustojen, eri lasten ja nuorten vaikuttaja- ja kehittäjäryhmien sekä kokemusasiantuntijoiden kanssa. Kuulemista voidaan toteuttaa myös varhaiskasvatuksessa, kouluissa, nuorisotyössä ja vapaa-ajan palveluissa sekä sosiaali- ja terveystieteissä. Myös

kansalaisjärjestöjen verkostoja ja osaamista kannattaa hyödyntää kuulemisissa. Lisäksi verkkokuulemiset ovat lasten ja nuorten kannalta keskeisiä.

Eri tavoin toteutettava lasten ja nuorten suora kuuleminen on tärkeää. Lapsilta ja nuorilta saadaan arvokasta tietoa ja kuuleminen on merkityksellistä lasten ja nuorten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien vuoksi. Eri syistä johtuen kaikessa valmistelussa ei ole aina mahdollisuuksia lasten ja nuorten suoraan kuulemiseen. Näissä tilanteissa voidaan käyttää aiemmin lapsilta ja nuorilta kerättyä tietoa. Tällöin on varmistettava, että käytettävä tieto on ajantasaista, tieto liittyy valmisteilla olevaan asiaan ja että tiedonkeruu on ollut riittävän kattavaa huomioiden ne lapsi- ja nuorisoryhmät, joita valmisteltava asia koskee.

Lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä ja lapsen näkemysten ottaminen huomioon korostaa lapsen roolia aktiivisena toimijana. Lasten ja nuorten näkemysten selvittäminen ei ole päämäärä itsessään, vaan pikemminkin keino, jolla voidaan edistää lasten oikeuksien täytäntöönpanoa. Lasten ja nuorten osallistamisessa ja kuulemisessa on huolehdittava siitä, että näkemysten selvittäminen ja kuuleminen eivät ole näennäisiä.

Lapset ja nuoret tiedon tuottajina

- Lasten ja nuorten kuulemiselle tarvitaan pysyvät rakenteet.
- Kuulemisessa voidaan tehdä yhteistyötä esimerkiksi päiväkotien, koulujen, oppilaitosten ja nuorisotoimen kanssa.
- Kannattaa hyödyntää kansalaisjärjestöjen osaamista ja verkostoja lasten ja nuorten kuulemisessa.
- Lasten ja nuorten vaikuttajaryhmillä, kuten lasten parlamenteilla ja nuorisovaltuustoilla on paljon kokemusta, tietoa ja osaamista vaikuttamistyöstä.
- Verkkopohjaisilla kyselyillä on mahdollista saavuttaa suuria määriä lasten ja nuorten näkemyksiä.
- On tärkeää ottaa huomioon: eri-ikäisten lasten ja nuorten näkemykset sekä erilaisissa tilanteissa olevat ja erilaisista taustoista tulevat lapset ja nuoret. Tulee huomioida myös ne lapset, jotka kommunikoivat muulla tavoin kuin puheella.
- On noudatettava kuulemisen eettisiä periaatteita ja toimintatapoja.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti Lapsen kuulemisesta

YK:n lapsen oikeuksien komitea on vuonna 2009 antanut yleiskommentin lapsen oikeudesta tulla kuulluksi. Tässä yleiskommentissa komitea toteaa, että vaikka lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklassa itsessään ei käytetä käsitettä osallistuminen, niin siitä artiklassa perimmiltään on kuitenkin kysymys. Lapsen osallistumisoikeutta ei ole sidottu biologiseen ikään, joten oikeus koskee kaikkia lapsia.

Kuntalain 22 §:ssä edellytetään, että kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Tämä koskee myös lapsia ja nuoria kunnan asukaina ja palvelujen käyttäjinä.

Kuntalaki velvoittaa valtuuston pitämään huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ja menetelmistä.

Kuntalain mukaan osallistumista ja vaikuttamista voidaan edistää erityisesti:

- 1) järjestämällä keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia sekä kuntalaisraateja
- 2) selvittämällä asukkaiden ja kunnassa säännönmukaisesti tai pitempiaikaisesti asuvien tai oleskelevien palvelujen käyttäjien mielipiteitä ennen päätöksentekoa
- 3) valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin
- 4) järjestämällä mahdollisuuksia osallistua kunnan talouden suunnitteluun
- 5) suunnitteleamalla ja kehittämällä palveluja yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa
- 6) tukemalla asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua

Nuorisovaltuusto (kuntalain 26 §)

- Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi kunnanhallituksen on asetettava nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä.
- Kunnan on huolehdittava nuorisovaltuuston toimintaedellytyksistä.
- Nuorisovaltuustolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä kunnan asukkaiden hyvinvointiin, terveyteen, opiskeluun, elinympäristöön, asumiseen tai liikkumiseen sekä muissakin asioissa, joiden nuorisovaltuusto arvioi olevan lasten ja nuorten kannalta merkittäviä.
- Nuorisovaltuusto tulee ottaa mukaan lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen kehittämiseen kunnassa.
- Nuorisovaltuuston asettamisen lisäksi kunnan tulee tarjota ja järjestää nuorille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa paikallista, alueellista ja valtakunnallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn tai heitä tulee muutoin kuulla mainituissa asioissa. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa (nuorisolain 24 §).
- Nuorisovaltuuston lisäksi nuorten vaikuttajaryhmiä kutsutaan myös esimerkiksi nimillä nuorisoparlamentti, nuorisoedustajisto, nuorisoneuvosto tai nuorisofoorumi.³

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies (AOA) Maija Sakslin kiinnitti huomiota siihen, ettei lasten oikeus tulla kuulluksi aina toteudu koulujen työ- ja loma-ajoista päätettäessä. Päätökset eivät aina perustu riittävään lapsivaikutusten arviointiin.

AOA:n mukaan lasten näkemysten selvittäminen ja lapsivaikutusten arviointi on tärkeää. Koulujen työ- ja loma-aikaan liittyvät päätökset koskevat juuri lapsia ja vaikuttavat lapsen oikeuteen lepoon ja virkistykseen. Sakslinin mukaan käytännöt eivät kuitenkaan ole vakiintuneita ja yhdenmukaisia.⁴

3 Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto <http://www.nuva.fi/>

4 <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/-/lapsen-kuuleminen-koulun-loma-ajoista>

Lasten ja nuorten kuulemisen tarkistuslista

- On vältettävä näennäistä kuulemista, joka rajoittaa lasten ja nuorten mahdollisuuksia ilmaista näkemyksiään tai joissa lapsia ja nuoria kuullaan mutta heidän näkemyksiään ei oteta aidosti huomioon. Lasten ja nuorten näkemyksiin on suhtauduttava kunnioittavasti ja ne on otettava vakavasti.
- Lasten ja nuorten kuulemisen mielekkyyden ja vaikuttavuuden varmistamiseksi, kuulemisten on syytä olla osa kunnan päätösten valmisteluprosessia ja toiminnan kehittämistä eikä yksittäinen kertaluonteinen tapahtuma.
- Kuulemismenettelyjen on oltava avoimia ja informatiivisia. Niissä on annettava tietoa lapsille ja nuorille sopivalla tavalla.
- Kuulemisen tulee olla vapaaehtoisesta. Lapsilla ja nuorilla tulee olla myös mahdollisuus keskeyttää osallistuminen.
- Asioiden, joista lapsia ja nuoria kuullaan, on oltava merkityksellisiä heidän elämässään.
- Kuulemisen ympäristöt ja työskentelytavat pitää mukauttaa lasten ja nuorten valmiuksia vastaaviksi.
- Kuulemisessa ei saa syrjiä ketään. Mahdollisuus osallistua on tarjottava yhdenvertaisella tavalla.
- Kuulemistilanteen aikuisilla on oltava tietoja ja taitoja lasten ja nuorten kuulemiseen. Heillä on oltava myös mahdollisuus saada tukea tilanteisiin.
- Lasten ja nuorten valmiuksia osallistua kuulemiseen on tuettava.
- Kuulemisen on oltava turvallisia lapsille ja nuorille. Kuulemisissa on varmistettava tarpeen mukaisella tavalla yksityisyyden suoja, luottamuksellisuus ja turvallinen ilmapiiri.
- Lasten ja nuorten on saatava palautetta, miten heidän näkemyksensä on otettu huomioon ja miten heidän mielipiteensä ovat vaikuttaneet ratkaisuun.

Esimerkkejä lasten ja nuorten kuulemisesta lapsivaikutusten arvioinnissa

Tampereen kaupungilla on kehitetty lapsivaikutusten arviointia, tarkoituksena ottaa arviointi osaksi kaikkea päätöksentekoa. Raitiotien lapsivaikutusten arviointia on tehty Lasten Parlamentin edustajien ja Tampereen kaupungin lapsiasiamiehen yhteistyönä.⁵

Jyväskylän kaupungin Saarenmaan koulun lakkautusta koskevassa lapsivaikutusten arvioinnin yhteydessä järjestettiin oppilaiden, vanhempien ja asukkaiden kuuleminen. Kuulemiset on kuvattu Jyväskylän kaupungin sivistyslautakunnan pöytäkirjassa liitteenä (Lapsivaikutusten arviointi - Saarenmaan koulun lakkauttaminen)⁶

5 https://www.tampere.fi/tiedostot/t/yKwzQNhEx/raitiotieallianssi_arviointiraportti.pdf

6 https://julkinen.jkl.fi/ktwebbin/dbisa.dll/ktwebscr/pkattn_tweb.htm?+id=1135086

7 Koronakriisin kielteisten vaikutusten torjunta kunnassa

Koronakriisin vaikutukset lapsiin ja nuoriin ovat olleet suuret. Poikkeusolot ovat lisänneet monin tavoin lasten, nuorten ja perheiden tuen tarvetta ja palveluiden ohentuminen poikkeustilanteen aikana on aiheuttanut palveluvajetta ja -velkaa. Kriisin kielteiset vaikutukset kohdistuvat erityisen vahvasti niihin lapsiin, nuoriin ja perheisiin, joilla on ollut hyvinvoinnin haasteita tai haurautta ja haavoittuvuutta jo aiemmin. Onkin välttämätöntä, että kunnissa kartoitetaan koronatilanteesta aiheutuneet lasten ja nuorten tuen tarpeet ja vastataan niihin.

Koronakriisin jälkihoidossa on tehtävä systemaattista lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia. Arviointi on ulotettava myös talousarviopäätöksiin (lapsibudjetointi). Arvioinneissa tarvitaan myös lasten ja nuorten näkemysten keräämistä ja heiltä saadun tiedon hyödyntämistä.

Kunnan muistilista koronakriisin kielteisten vaikutusten torjuntaan

- Koronakriisi ja poikkeusolot ovat vaikuttaneet kaikkiin lapsiin ja nuoriin. Vaikutukset eivät ole kuitenkaan samanlaisia kaikkien lasten, nuorten ja perheiden osalta. Kriisin kielteiset vaikutukset kohdistuvat vahvasti niihin lapsiin, nuoriin ja perheisiin, jotka ovat olleet jo ennestään heikommassa asemassa. Eriarvoisuuden torjunnan on oltava keskeinen tavoite koronakriisin jälkihoidossa.
- Palveluiden ohentuminen poikkeustilanteen aikana on aiheuttanut palveluvajetta ja -velkaa. Koronakriisi on myös lisännyt tuen ja palveluiden tarvetta. Sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä on varmistettava riittävät voimavarat lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin turvaamiseen kunnan palveluissa.
- Varmistetaan, että koronakriisin jälkihoidossa tehdään lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia. Näitä toteutettaessa on huolehdittava lasten ja nuorten kuulemisesta.

- Koronakriisi on lisännyt lasten ja nuorten epävarmuutta ja huolta omasta arjesta ja tulevaisuudesta. On vahvistettava lasten ja nuorten tulevaisuuden uskoa ja turvallisuuden sekä osallisuuden kokemuksia. Lapsille ja nuorille on mahdollistettava kokemus siitä, että voi osallistua ja vaikuttaa.
- Koronakriisi on ollut vaikutuksiltaan laaja-alainen ja pitkäkestoinen. Monet sen vaikutuksista tulevat esiin pidemmän aikavälin kuluessa. Tietoa on edelleen kerättävä ja analysoitava sekä hyödynnettävä päätöksenteossa.
- Kunnan kannattaa hyödyntää lapsistrategian koronatyöryhmän raportteja. Ne tarjoavat koottua tietoa ja toimenpide-ehdotuksia koronakriisin kielteisten vaikutusten torjuntaan. Raporteissa on tarkastelu laajasti koronatilanteen vaikutuksia eri lapsi- ja nuorisoryhmiin.

8 Lapsivaikutusten ennakoarviointi pähkinäkuoressa

- YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti lapsia koskevissa asioissa lasten edut on arvioitava ja otettava huomioon ensisijaisena harkintaperusteena päätöksenteossa. Velvoite koskee myös kunnan päätöksentekoa ja toimintaa.
- Lapsivaikutusten ennakoarvioinnissa on kysymys valmisteilla olevan päätöksen ja vaihtoehtoisten ratkaisujen vaikutusten tarkastelusta lasten ja nuorten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Tarkastelussa ovat mukana tarpeen mukaan myös vaikutukset lapsiperheisiin.
- Arvioinnissa kootaan ja kerätään tietoa kunnan päätöksenteon valmistelua varten lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin kohdistuvista vaikutuksista.
- Lapsivaikutusten arvioinnissa on tunnistettava erilaiset lapsi- ja nuorisoryhmät, esimerkiksi eri-ikäiset lapset ja nuoret sekä erilaisessa elämäntilanteessa olevat ja erilaisista taustoista tulevat lapset ja nuoret.
- Eriyistä huomiota arvioinnissa on kiinnitettävä vähemmistöryhmiin kuuluviin ja syrjinnälle alttiisiin lapsi- ja nuorisoryhmiin.
- Arvioinnissa on tuotava esiin sekä myönteiset että kielteiset vaikutukset, välittömät ja välilliset vaikutukset sekä lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutukset.
- Lapset ja nuoret ovat tärkeitä tiedontuottajia ja heidän kuulemisensa on tärkeä osa lapsivaikutusten arviointia. Arvioinnissa on mahdollista hyödyntää myös aiemmin kerättyä ajankohtaista ja relevanttia lapsilta ja nuorilta kerättyä tietoa.
- Ennakoarvioinnin lisäksi huolehditaan toimeenpanon seuranta-arvioinnista.

LÄHTEET JA LISÄTIETOA

- livonen, Esa - Pollari, Kirsi: Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä – Lapsivaikutusten arviointi, lapsi-
budjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina hyvinvointialueella. Ohjeistus hyvinvointialueiden päät-
täjille, nuorisovaltuustoille ja viranhaltijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2022:2.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-166-7>
- livonen, Esa – Pollari, Kirsi: Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta. Sosiaali- ja terveysministeriön
Raportteja ja muistioita 2020:20. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5417-5>
- livonen, Esa – Pollari, Kirsi: Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille. Valtioneuvoston julkaisu
2021:5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-370-8>
- Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö ITLA/Owal Group: Lapsivaikutusten arviointi
<https://itla.fi/lapsivaikutusten-arviointia-toteutetaan-heikosti/>
- Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö. Valtioneuvoston julkaisu 2021:8.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5>
- LAPE lapsivaikutusten arviointi [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136377/PP_LAVA_prosessiku-
vaus_vihr_lape_ilme.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136377/PP_LAVA_prosessiku-
vaus_vihr_lape_ilme.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Lapsenoikeudet.fi <https://www.lapsenoikeudet.fi/>
- Lapset, nuoret ja koronakriisi: Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteutta-
miseksi. Valtioneuvoston julkaisu 2021:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-674-7>
- Lapsiasiavaltuutetun toimisto <https://lapsiasia.fi/etusivu>
- Lapsibudjetoinnin pilotointi ja vakiinnuttaminen: Työryhmän mietintö lapsibudjetoinnin kehittämismahdol-
lisuuksista valtion talousarviossa sekä kunnissa ja hyvinvointialueilla. Valtiovarainministeriön julkaisu
2021:29. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-688-6>
- Lapsistrategia.fi <https://www.lapsenoikeudet.fi/kampanja/lapsistrategia/>
- Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen
oikeuksien toteutumisesta. Valtioneuvoston julkaisu 2020:21. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-883-0>
- Lasten osallistumisen etiikka – Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. Toim. Tiia Hipp ja Kati Palsanen. Las-
tensuojelun Keskusliiton julkaisu 2014. [https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lasten_osallistumisen_
etiikka1.pdf](https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lasten_osallistumisen_
etiikka1.pdf)
- Lastensuojelun Keskusliitto <https://www.lskl.fi/>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto <https://www.mll.fi/>
- Pelastakaa Lapset ry <https://www.pelastakaa.lapset.fi/>
- Stenvall, Elina: Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa : Osa 2: Osallisuuden toteutuminen
lapsistrategian valmistelussa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:39.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8435-6>
- Stenvall, Elina: Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa : Osa 3: Lasten ja nuorten näkökul-
mia osallisuudesta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2021:19.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5438-0>
- Stenvall, Elina: Osallisuutta ja osallistumista - Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa.
Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8>
- Suomen Kuntaliitto <https://www.kuntaliitto.fi/>
- Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto <http://www.nuva.fi/>
- Suomen UNICEF <https://www.unicef.fi/>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, lapsivaikutusten arviointi [https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/
kehittyvat-kaytannot/lapsen-oikeudet-lahtokohtana/lapsivaikutusten-arviointi](https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/
kehittyvat-kaytannot/lapsen-oikeudet-lahtokohtana/lapsivaikutusten-arviointi)
- Tiia Hipp - Kirsi Pollari - Saga Luoma: Nuorten äänen pitää kuulua! Nuorten osallisuus päätöksenteossa. Las-
tensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 6/2018. [https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Nuorten-aa-
nen-pitaa-kuulua-final.pdf](https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Nuorten-aa-
nen-pitaa-kuulua-final.pdf)
- Virve Jokiranta, Milla Peltonen, Antti Rissanen, Susanne Rosenqvist, Samuli Voltti, Laura Käsmä, Julia Luoma,
Sonja Falk, Julia Kuokkanen: Lapsilähtöinen budjetointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan
julkaisusarja 2020:23. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-924-0>
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2
- YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yleiskommentit. <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
p. 0295 16001
info@vnk.fi
vnk.fi/julkaisut

ISBN PDF 978-952-383-378-4
ISSN PDF 2490-1164